

Závěrečná zpráva projektu specifického výzkumu 2013 zakázka č. 2108

Název projektu: Výzkum implementace materiálních didaktických prostředků do výuky vlastivědy na 1. stupni ZŠ

Specifikace řešitelského týmu

Odpovědný řešitel:

- Mgr. Martin Skutil, Ph.D.

Studenti magisterského studia na PdF UHK:

- Klára Havlíčková
- Renata Matějčíková

Celková částka přidělené dotace: 51 620,- Kč

Stručný popis postupu při řešení projektu

Teoretická východiska

Výzkum využití didaktických prostředků ve výuce je nejen v českém, ale také v mezinárodním prostředí, tradičním tématem. V kontextu stále se proměňujících požadavků na činnost a postavení učitele ve výuce, a v závislosti na rozvoji moderních technologií a jejich zapojování do výuky, však má tato oblast výzkumu své nezpochybnitelné místo i v dnešní době.

Oblast didaktických prostředků je možné členit několika způsoby. Kategorizaci nabízí např. Maňák (2003), Rambousek (1989), Šimoník (2005), Stojan (1998) a další. Ze zahraničních výzkumů je možné zmínit např. Harmera (1998), Storchu (1999) nebo Scrivenera (2005). V našem případě využijeme zavedené klasifikace Geschwinder (1995), který dělí didaktické prostředky na materiální a nemateriální. Do kategorie nemateriálních je možné zařadit výukové metody, organizační formy nebo vyučovací zásady. Do kategorie materiálních zařazujeme vyučovací pomůcky, didaktickou techniku, žákovské pomůcky, učebnice, vybavení učeben apod. A právě aplikace této kategorie ve výuce vlastivědy (angl. *national history and geography*, něm. *die Heimatkunde*, fra. *Civilisation*, spa. *historia y geografía nacionales*, rus. *краеведение*) na 1. stupni ZŠ tvoří podstatu výzkumného šetření.

Za primární funkci materiálních didaktických prostředků lze považovat navozování, organizování a regulaci učebních činností žáků, tzn. jejich schopnost učivo nejen prezentovat, ale též řídit proces jeho osvojování a kontrolovat dosahované výsledky. Z integrujícího pedagogického hlediska lze didaktickým prostředkům přiřadit informativní, formativní a instrumentální funkci – srov. Rambousek (1989)

Ideálním předmětem, kde je možné v plné míře využít jak klasických, tak moderních materiálních prostředků, je výuka předmětu Vlastivěda. Vlastivěda obsahově vychází z Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání (2007), konkrétně ze vzdělávací oblasti Člověk a jeho svět, přičemž tato oblast je tvořena z tematických okruhů Místo, kde žijeme, Lidé kolem nás a Lidé a čas. Vlastivěda zahrnuje učivo zeměpisné a dějepisné. Zeměpisné učivo navazuje na poznatky z prvouky. Od pozorování nejbližšího okolí bydliště a školy přecházejí žáci k zeměpisnému pozorování svého kraje, celé České republiky a Evropy. Poznávají sousední státy, jejich přírodní podmínky, hospodářskou a společenskou vyspělost. Vyhledávají na mapách významná evropská města a střediska cestovního ruchu a získávají základní poznatky o procesu sjednocování Evropy. V dějepisném učivu se žáci

seznamují s významnými osobnostmi a historickými etapami našich národních dějin, učí se zařazovat hlavní události časově do staletí, osvojují si základní dějepisné pojmy související s uspořádáním společnosti.

Díky svému obsahovému zaměření je tedy Vlastivěda ideálním předmětem pro kreativní činnost učitelů a s tím spojené používání různých materiálních didaktických prostředků.

Postup při řešení výzkumu

Postup řešení korespondoval s původně stanoveným plánem. Výzkum zaměřený na práci učitelů v rámci předmětu Vlastivěda je koncipován jako kvalitativně-quantitativní výzkumné šetření. K této kombinaci jsme se přiklonili zejména z důvodu, že naším cílem není pouze popsat způsoby práce, ale také pochopit, proč učitelé přistupují k výuce zvoleným způsobem. Vycházíme přitom z návrhu Milese a Hubermana prezentovaného Flickem (2007), kdy navrhuje čtyři podoby integrace kvalitativního a kvantitativního diskurzu. S ohledem na standardní metodologické postupy jsme se přiklonili k variantě, kdy kvalitativní rozhovor je následován kvantitativní studií na základě dotazníkového šetření. Tuto variantu jsme zvolili proto, že při prvotním použití kvalitativního přístupu se lépe vyhneme opomenutí podstatných vztahů, než kdybychom začínali kvantitativním přístupem.

Cíl výzkumu, metoda výzkumu, výzkumný soubor

S ohledem na téma výzkumu byly cíle stanoveny následovně:

Výzkumný cíl

- Zjistit, jaké materiální didaktické prostředky učitelé používají při výuce vlastivědy.

Dílčí cíle

- Identifikovat, jak učitelé využívají didaktickou techniku ve výuce vlastivědy.
- Popsat, jaké další materiální didaktické prostředky učitelé při výuce vlastivědy používají.
- Vyzkoumat, co ovlivňuje učitele při výběru materiálních didaktických prostředků?
- Zjistit, jak učitelé podporují informační chování žáků v rámci zvoleného předmětu.

Jak je uvedeno výše, nejprve byla realizována kvalitativní část šetření. Ke sběru dat v této fázi výzkumu jsme použili techniku polostrukturovaného interview, jež bylo zaznamenáno na diktafon. Záznamy byly následně přepsány a analyzovány. Analýza byla provedena na základě tzv. Grounded theory (Strauss, Corbin, 1998). První část rozhovoru se soustřeďovala na vybavení tříd materiálními didaktickými prostředky. Ve druhé části byly otázky směřovány na využívání tištěných materiálů ve výuce, třetí část zjišťovala možnosti využívání ICT. Závěrečná část hledala odpovědi na způsoby a možnosti podpory přípravy žáků na zapojení do života v informační společnosti. Schéma rozhovoru bylo sice částečně strukturováno, učitelé však byli požádáni, aby o nastolených tématech hovořili volně. Pokud se vynořilo zajímavé téma, snažili jsme se jej dále rozvinout. Výzkumný soubor tvořilo šest učitelek, které na prvním stupni základní školy vlastivědu vyučují. Respondentky byly zvoleny tak, aby pokryly spektrum nejčastějších typů škol, které se v České republice vyskytují – velké sídlištní školy, školy menší v okrajových částech obce a školy málotřídní

Druhá fáze výzkumného šetření byla kvantitativní. Zde jsme použili jako výzkumnou metodu dotazník vlastní konstrukce. Dotazník obsahoval 19 otázek uzavřených, částečně uzavřených, otevřených a škálových. Validita nástroje byla zajištěna pomocí předvýzkumu na

souboru 5 respondentů. Pro ověření reliability bylo vypočítáno Cronbachovo alfa, jehož hodnota je 0,583.

Výzkumný soubor tvořilo 115 respondentů z Královéhradeckého kraje, kdy průměrný věk praxe byl 11,3 roku. Jedná se tedy o zkušené učitele. Návratnost činila 83,5 %, zpracováno tedy bylo 96 dotazníků. Výběr výzkumného souboru byl náhodný. (Gorard, 2001).

Výzkumná zjištění jsou uvedena v příložených výstupech.

Splnění kontrolovatelných výsledků řešení

- SKUTIL, Martin, HAVLÍČKOVÁ, Klára a MATĚJČKOVÁ, Renata. (2013) Didactic Material Resources in the Teaching of National History and Geography: Selected Results of a Qualitative Survey. *World academy of science, engineering and technology*, 2013, vol. 82, Issue October, pp. 1153-1157. ISSN 2010-376X.
- SKUTIL, Martin. *Materiální didaktické prostředky ve výuce vlastivědy: vybrané výsledky kvantitativního šetření*. (odesláno do Media4U 14.12.2013)

Přehled realizovaných výdajů:

Oproti původnímu požadavku byla v průběhu řešení projektu navýšena částka ze strany poskytovatele grantu o 1 620,- Kč. Zároveň byly upřesněny původně plánované výdaje na letenku, konferenční poplatek, vízum a další náklady. Díky navýšení rozpočtu bylo možné pokrýt všechny náklady spojené s konferencí (cestovné, stravné, konferenční poplatek, pojištění). Částky jsou zaokrouhleny na celé koruny. Hospodářský výsledek je o.

a) osobní náklady = 0,-

Hlavní řešitel neměl v rámci projektu specifického výzkumu naplánovanou odměnu.

b) stipendia = 8 000,-

Stipendium bylo uděleno dvěma studentkám rovným dílem za spolupráci na projektu, zejména na přípravě výzkumného nástroje a sběru dat.

c) materiálové náklady = 0,-

V této položce nebyly žádné výdaje.

d) další náklady = 12 214,- Kč.

Částka byla využita jako konferenční poplatek za ICEBS 2013: International Conference on Education and Behavioral Sciences. Zároveň byly z této částky pokryty kurzové ztráty ve výši 178,- Kč. V této částce je také započítáno pracovní cestovní pojištění ve výši 376,- Kč poskytované PdF UHK.

e) Cestovné, vízum = 31 406,- Kč

Částka sestává z letenky, víza a ubytování na ICEBS 2013: International Conference on Education and Behavioral Sciences, která se konala 22. – 23. 10. 2013.

Přílohy:

- Příloha 1 – Kopie publikačních výstupů 1 a 2
- Příloha 2 – Výpis z OBD – výsledky publikační činnosti podpořené projektem
- Příloha 3 – „Výsledovku“ z ekonomického informačního systému Magion – vyúčtování dotace